

PAPER DETAILS

TITLE: Çalışma ve Yurttaslık İlişkisi Bağlamında Temel Gelir

AUTHORS: Hakan TOPATES

PAGES: 131-153

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/308028>

Çalışma ve Yurttaşlık İlişkisi Bağlamında Temel Gelir

Basic Income in the Context of Work and Citizenship Relations

Arş. Gör. Hakan Topateş

Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
Ankara University, Faculty of Political Sciences, Labour Economics and Industrial Relations Department
hakantopates@gmail.com

Temmuz 2012, Cilt 3, Sayı 2, Sayfa: 131-153

July 2012, Volume 3, Number 2, Page: 131-153

P-ISSN: 2146-0000

E-ISSN: 2146-7854

©2010-2012

İMTİYAZ SAHİBİ / OWNER OF THE JOURNAL
İsmail AKBIYIK
(ÇASGEM Adına / On Behalf of the ÇASGEM)

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF
Dr. Erdem CAM

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / DESK EDITOR
Ceylan Güliz BOZDEMİR

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER / INDEXES
ECONLIT - USA
CABELL'S DIRECTORIES - USA
ASOS İNDEKS - TR
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL
KWS NET LABOUR JOURNALS INDEX - USA

SAYFA TASARIM / PAGE DESIGN
Dr. Yusuf BUDAK

P-ISSN
2146 - 0000
E-ISSN
2146 - 7854

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Dr. Serhat AYRIM - ÇSGB
Dr. Siddık TOPALOĞLU - SGK
Dr. Havva Nurdan Rana GÜVEN - ÇSGB
Nurcan ÖNDER - ÇSGB
Ahmet ÇETİN - ÇSGB
Dr. Erdem CAM - ÇASGEM

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Yener ALTUNBAŞ *Bangor University - UK*
Prof. Dr. Mehmet DEMİRBAĞ *University of Sheffield - UK*
Prof. Dr. Shahrokh Waleck DALPOUR *University of Maine - USA*
Prof. Dr. Özay MEHMET *University of Carleton - CA*
Prof. Dr. Theo NICHOLS *University of Cardiff - UK*
Prof. Dr. Mustafa ÖZBİLGİN *Brunel University - UK*
Prof. Dr. Işık Urla ZEYTİNOĞLU *McMaster University - CA*
Doç. Dr. Kevin FARNSWORTH *University of Sheffield - UK*
Doç. Dr. Alper KARA *University of Hull - UK*
Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM *Syracuse University - USA*
Dr. Sürhan ÇAM *University of Cardiff - UK*
Dr. Tayo FASHOYIN *International Labour Organization - CH*
Dr. Ali Osman ÖZTÜRK *North Carolina State University - USA*

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Yusuf ALPER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Cihangir AKIN *Yalova Üniversitesi*
Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ *Kırklareli Üniversitesi*
Prof. Dr. Mehmet BARCA *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Eyüp BEDİR *Gazi Üniversitesi*
Prof. Dr. Vedat BİLGİN *Gazi Üniversitesi*
Prof. Dr. Toker DERELİ *Işık Üniversitesi*
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Halis Yunus ERSÖZ *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL *Bahçeşehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Tamer KOÇEL *İstanbul Kültür Üniversitesi*
Prof. Dr. Metin KUTAL *Kadir Has Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet MAKAL *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Sedat MURAT *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU *Çankaya Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU *Kocaeli Üniversitesi*
Prof. Dr. Ali SEYYAR *Sakarya Üniversitesi*
Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER *Selçuk Üniversitesi*
Prof. Dr. İnsan TUNALI *Koç Üniversitesi*
Prof. Dr. Cavide Bedia UYARGİL *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Recep VARÇIN *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Erinc YELDAN *Bilkent Üniversitesi*
Doç. Dr. Aşkın KESER *Uludağ Üniversitesi*

**Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.**

*All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited.*

Çalışma ve Yurttaşlık İlişkisi Bağlamında Temel Gelir

Basic Income in the Context of Work and Citizenship Relations

Hakan Topateş¹

Özet

Bu makalenin yazılış amacı; günümüz ekonomi politiğinde temel gelirin bir sosyal politika aracı olarak uygulanabilirliğini değerlendirmektir. Kapitalizmin üretim ilişkilerinde Aydınlanma Çağı ve sonrasındaki tarihsel zamanlarda gelişen yurttaşlık ve rasyonel birey olguları sadece çalışma zorunluluğuyla tanımlanmaktadır. Ulus devletin zayıflamasıyla mikro kimliklerin yayılması ve küreselleşme süreciyle refah devletinin aşınması bu sürecin farklı boyutlarını sergilemektedir. Bu nedenle temel gelir, bireylerin ve yurttaşların temel gereksinimlerinin karşılanmasını sağlayabilecek olan bir sosyal politika tabanı olarak görülebilir.

Anahtar Sözcükler: Gelir, yoksulluk, refah devleti, yurttaşlık, kapitalizm.

Abstract

The purpose of writing this article is to evaluate the applicability of basic income as a social policy instrument in the current political economy. The facts of citizenship and rational individual which have progressed during the Enlighten Era and following historical times are merely identified with the obligation of work in the capitalist relations of production. The spreading of micro identities by the weakening of the nation-state and the eroding of the welfare state by the globalization process address to the different dimensions of this situation. Therefore basic income can be seen as a social policy base which can provide the basic needs of individuals and citizens.

Keywords: Income, poverty, welfare state, citizenship, capitalism.

¹ Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, hakantopates@gmail.com

Giriş

Uygarlık bireylerin sosyal hücreler olarak oluşturdukları toplumsal yaşamın kurumsallaşmasıyla anamlanır. Uygarlığın geliştiği tarihin koridorları bilindiği gibi yöneten- yönetilen ilişkisi içinde biçimlenmiştir ve bu ilişkisellik yoksulluk- varsıllık arasındaki karşıtlık üzerinden tarihsellik kazanmıştır. Yoksulluk- varsıllık ayrımının tartışıldığı iki başat siyasal, ekonomik, ideolojik bağlam sosyalizm ve liberalizm düşünceleridir. Küreselleşme zamanlarına değin bireysel haklara, siyasal katılıma vurgu yapan siyasal liberalizmin ve toplumsal, sınıfsal haklara vurgu yapan sosyalizmin tarihsel ilerlemesiyle birlikte; bir uzlaşma/denge rejimi olarak belirgin örneklerinin Avrupa ülkelerinde uygulama bulduğu sosyal refah devleti bu çerçevede gelişmiştir. Böylelikle ekonomik ve toplumsal refahın bireylere sunulabileceği bir sosyo-ekonomik yarar olarak Keynesyen refah devleti, kapitalizmin 1970'li yıllarda içine girdiği yeniden üretim krizine kadar varlığını koruyabilmiştir. Sosyal refah devletinin gücünün azalması süreciyle birlikte toplumsal yararı bireylere ekonominin serbest pazar işleyişinin sağlayamayacağına göre yararın toplumsallaşabilmesi için sosyal politika uygulama araçlarının kullanılması gerekmektedir. J. S. Mill'in söylediği gibi: "Bir düşüncenin doğruluğu onun yararlılığının bir parçası" (2000: 37) olmaktadır. Bu bağlamda incelememizde üzerinde durulacak olan başat konu temel gelirin bireylere sosyo-ekonomik bir özgürlük sağlama işlevi olacaktır. Tarihsel süreç içinde siyasal liberalizmin ekonomik liberalizm karşısında güç yitirmesiyle birlikte özgürlük kavramının artık bireysel düzeyde değil, ekonomik piyasa işleyişi nezdinde tartışılmakta olması göz önüne alındığında bireyin güçlendirilmesine yönelik felsefi ve pratik çabaların değerli olduğu görülecektir.

Esas olarak günümüzün küresel politikte biçimlenen görünümünde ekonominin siyaset ve toplum üzerinde etkin/belirleyici bir konuma geldiği sosyo-ekonomik ilişkiler ağı oluşmuştur. Borsadaki hızlı bir yükselme ya da düşüş, uluslararası sıcak para akımlarının yönünün ani değişimi, fon yönetimleri, T. Löwi'nin sözünü ettiği büyük askeri-sanayi kompleksleri ve petrol tekelleri, yıllık kazancı birkaç küçük devletin gayri safi milli hasılasından daha yüksek olan çokuluslu şirketler karşısında tekil bir bireyin konumu ne olacaktır? Robert Dahl'ın "şirket iktidarı" olarak tanımladığı, C. Wright Mills'in de güç elitleri olarak adlandırdığı olgu karşısında birey ve toplumun konumu nedir, birey salt anatomik bir nesne midir yoksa hümanizm içeriğinden entelektüel, kültürel anlamda beslenerek tarih yapan, H. Arendt'in (1994: 35-49) "vita activa" olarak adlandırdığı üretken bir özne mi? Görülen şudur ki birey özne olmak konumundan giderek uzaklaşarak ekonomik bir nesneye dönüşmektedir. "Ancak kendisini özne olarak gören bir özne diğer öznelere özgürleşim çalışmasını ve kendi kendilerini üretme çabasını tanıyabilir, anlayabilir, tercüme edebilir" (Gorz, 2001: 86-87).

Kapitalist üretim biçiminin Postfordist yeni üretim- tüketim ağında çoklukla bir sanayisizleşme sürecinden, sanayi sektörünün toplam istihdam ve üretim içindeki payının düşmesinden söz edilmektedir. Sanayiden hizmetler sektörüne doğru çalışan sayısının artıyor olmasının anlamı aslında sanayide çalışan işçilerin niceliğinden ziyade sanayinin işgücüne sahip olma payındaki düşüştür (Callinicos, 2001: 190). Negri ve Hardt'a göreyse "proleteryanın bileşimi değişmiştir". Bu nedenle artık proleterya kavramını belirleyen görüngü kapitalist üretim ve yeniden üretim biçimlerinin doğrudan ya da dolaylı olarak sömürdüğü geniş bir kategori olmaktadır. Sanayi Devrimi dönemlerinin işçi sınıfı başat niteliğini yitirmiş olmamakla birlikte hegemonik konumu değişmiştir (2000: 78).

Küreselleşmenin biyo-politiği üretim zamanının, yeniden üretim zamanının ve boş zamanın birbirinden farklılıklarını bulanıklaştırır. Bu nedenle “herkes için bir toplumsal ücret ve garantili bir gelir” verilmelidir. Bu gelir biçimi aile içinde yeniden üretim ilişkilerini erkek aile babası lehine kuran “aile ücreti” uygulamasından farklı bir uygulama olacaktır (2000: 406).

Gelişmiş kapitalist ülkelerde yurttaşlara sağlanacak koşulsuz bir temel gelir desteği giderek büyümekte olan bir tartışma alanı durumuna gelmiştir. Temel gelirin yoksulluğu ve kitlesel işsizliği önleyici, yabancılaşmayı azaltabilecek etkilerine değinilmektedir (White, 1997: 312). Böylelikle temel gelir, asgari bir sosyal güvence, ekonomik bir hak niteliği taşımasıyla bireyi toplumsal ve ekonomik alanlarda güçlendirici (empowerment), üretken bir sosyal özne konumuna getirebilme olasılığını özyapısında barındıran bir sosyal politika uygulama aracı olarak değerlendirilebilir. Üstelik Habermas’ın Aydınlanma düşüncesinin yarım kaldığı ancak sürdürülmesi gerektiği, bireyin tek başına modernizmin kurumlarına teslim olmak zorunda kaldığı ve bunun aşılması zorunluluğu düşüncesinde yer alan anayasal yurttaşlık tartışmalarına da açıcı bir ışık tutulabilir (1996: 38–59).

Toplumların gelir dağılımı konusu salt ekonomizm perspektifinde değerlendirilmemelidir. Bilindiği gibi hümanizmi dışlayan “pure” ekonomist bakış Sovyet Rusya’da Stalinizm ile sonuçlanmıştı. Batılı merkezi kapitalist rejimlerde de Huntington, Fukuyama ve Hayek’in düşüncelerinde kolaylıkla görülebileceği gibi salt ekonomist bakış, neo-liberalizmin ekonomi piyasalarını adeta tanrısalılaştırdığı ekonomik argümanlara ulaşmıştır. Ortaya çıkan görünüm başlı başına homo-economicus davranış reçetesine göre yaşamını adeta kutsal/kadim bir ekonomik işleyiş kaidesi üzerinde yükselten bireylerden oluşan, sadece ekonomik davranış kodlarıyla örülü bir sosyolojik insan hiyeroglifidir. Bu anlamda H. Marcuse’un “Sovyet Marksizmi” adlı kitabında (1968: 224–225) temel özgürlüklerin baskı altına alındığı SSCB için yaptığı eleştiriler bugün ekonomisi kapitalist serbest pazar rasyonalitesine göre oluşturulmuş, refah devletini dışlayan ya da refah devletinin sosyal politika uygulama gücünü azaltmayı yeğleyen ülkeler için de geçerlidir. Ekonomi başat bir işleyiş dizgesi olarak yüceltildiğinde insanın özne olduğu hümanizm düşüncesi de o oranda dışlanacaktır. Bu anlamda temel gelir uygulaması, bir sosyal politika aracı olması temelinde bireylerin salt iktisadi bir özne, iktisadi bir araç olma durumundan uzaklaştırılabilmelerini sağlayabilir. Temel gelir aynı zamanda sosyal güvenlik altyapısı kurulmasının tabanını oluşturabilecek uygulanmaya değer bir kavramdır. Sosyal güvenlik C. Talas’ın belirttiği gibi toplumun her kategorisi ve sınıfı dahil olmak üzere yarından emin olma isteğini anlatmaktadır (1976: 527).

Bireylerin yarından emin olma isteklerinin, özlemlerinin sosyo-ekonomik anatomisinin de koşulsuz bir temel gelir uygulamasıyla sağlanabileceği düşünülebilir. Birey-toplum ve devlet arasındaki ilişkiler ağının sağlıklı işleyebilmesi temelinde, sosyal politika üzerinden yükselen bir yurttaşlık kültürünün sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda temel gelir iki başat yapı içinde anlaşılmaktadır: Yeniden dağıtımcı işlev ve hümanizm perspektifi. Temel gelirin yeniden dağıtım içeren nesnel, pozitif, ekonomik yönü ve hümanizm içeren öznel, normatif, etik yönü sosyal politika işlevi sağlayıcı bir nitelik taşıyabilir ya da en azından olgun bir sosyal politika uygulamasına zemin sağlayabilecek bir sosyo-ekonomik altyapıya dair destek niteliğinde değerlendirilebilir. Toplumsal yaşamda ve endüstriyel ilişkiler işleyişi içerisinde temel gelirle kuşanabilen yurttaş inşası sosyal politika alanında bireylere sağlanacak bir kamusal yarar niteliği gösterebilir. Bilindiği gibi 1970’li

yıllarda devlet, sendikalar ve sosyal sınıflar arasındaki uzlaşma rejimi niteliği taşıyan refah devleti uygulamasının gücünü yitirme sürecinin kendini göstermesiyle birlikte esnek, kısmi zamanlı, geçici çalışma biçimlerinin yaygınlaşmaya başlaması, toplumun hücrelerini oluşturan bireylere sosyal güvencenin yeni yöntemlerle nasıl sağlanabileceğine yönelik çağdaş yaklaşımların değerini arttırmıştır. Örneğin temel gelirin daha işlevsel bir toplumsal yarar sağlayacağını savunan E. O. Wright, temel gelirin aynı zamanda mutluluk vadeden yeni bir toplum yapısına da kapı aralayabileceğini vurgular (2004: 79–87). “Özgürleşme ve özgürlük siyaseti, daima, nihai rasyonel şeffaflık imkânına yönelmiştir: Sözü edilen rasyonel hedefin gerçekleşmesi yönündeki ortak vurguyu ortaya çıkaran bir siyasettir bu. Peki ya içinde yaşadığımız dünyanın daha yola gelmez olduğu ortaya çıkarsa?” (Chambers, 2005: 28). Temel gelirin toplumsal yoksulluğa yeniden dağıtım çerçevesinde getirebileceği adalet içeriği bu anlamda pozitif bir toplumsallaşma sağlayarak yoksulların topluma bağlılıklarını zedelemeyen, yurttaşlık ekinini güçlendirici bir etmen olabilir. Bilindiği gibi birey olmak, toplumsal yaşam içinde kendi varoluşunun bilincinde, ekonomik olarak topluma tutunabilen, siyasal katılım kanallarını kullanabilen bir özne konumunda yer almaktır. Buna uygun olarak antik dönem filozofu Platon’un “Yoksul insan kendisinin efendisi olamaz” sözünden ilham alarak bireyin kendi efendisi olabilmesinin yordamının bireye sağlanması gerekir. Aristo’nun kent devleti çerçevesinde tanımladığı “kamusal dostluk” kavramının yurttaşlık bağlarının güçlendirilmesi rotasında günümüz toplumlarına aktarılabilmesi de sosyal politika bütününe pratik bir felsefi parçasını oluşturabilir.

1. Refah Devletinin Sürdürülmesi Bağlamında Temel Gelir

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi 20. madde 2. fıkra “Herkesin ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır”, 22. madde “Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal çabalarla ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre, herkes onur ve kişiliğinin serbestçe gelişim için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir” der. 23. maddede de “Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır” ve “Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır”² denilmektedir. Bu bağlamda her birey içinde yaşadığı toplumu oluşturan sosyal özne olması anlamında sosyal güvence ve koruma alanına dâhil olmalıdır. Colliard sosyal hakların bireysel haklarla zıt olmadığını, tersine sosyal ve bireysel hakların birbirini bütünlendiğini düşünür. Kamu özgürlükleri ya da bireysel özgürlükler bireyin sahibi olduğu tüm özgürlükleri ifade etmek için kullanılır. Kamu özgürlükleri kapsamında mülkiyet hakkı, ticaret ve sanayi özgürlüğü gibi ekonomik içerikli hakların yanı sıra sosyal haklar da bulunur. Bunlar, haklar bütününe içindeki çalışma hakkı, sendika ve grev özgürlüğü gibi çalışan kesimlere yönelik hakları belirler. Demek ki sosyal haklar bireylerin sahibi oldukları hak ve özgürlüklerden bir bölümü olan çalışanların özgürlüğünü anlatır (Göze, 1976: 112–113).

Sosyal devletin işlevsel amacı, toplumun belirli bir sosyo-ekonomik kesiminin, sınıfının değil bu sınıfı da içine alacak biçimde tüm toplumu kapsayan bütünü iyiliğini sağlayabilme çabasıdır. Tarihsel olarak 2. Dünya Savaşı sonrasında Batı ülkelerinde izlenen sosyal politikalarla oluşan sosyal refah devleti bu çabayı anlatır. Refah devleti, aile- piyasa-devlet arasında toplumsal risklerin kontrol edilmesi uygulaması (Andersen, 2008: 34) ve devletin yurttaşları için temel sosyal refah sorumluluğudur. Refah devletinin ana

² [http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html] (15.02.2012).

karakteristiği bütün yurttaşlara efektif bir biçimde garanti edilmiş temel gereksinimlerin karşılanmasıdır (Groot, 1997: 204). Refah devletinin baskı altında kaldığı günümüzde temel gelir çekici bir sosyal politika uygulaması olarak gözükmektedir. Temel gelir bu anlamda sosyal güvenliğin toplumu oluşturan herkes için bir ana ideal olması gerçekliğinin korunduğunu da gösterir (1997: 203). Modern refah devleti zenginlik, eşitlik ve tam istihdamın mükemmel bir uyum içerisinde gözüktükleri, kapitalizmin savaş sonrası ‘altın çağ’ının bileşenlerinden birisidir (Andersen, 2008: 56). Ancak günümüzde küreselleşmesinin ekonomi politik koşullarının yarattığı değişimde “İşler artık korunmuyor ve daha kesin olan bir gerçek olarak, daha nazik ve güvensiz yerlerde icra ediliyor. Artık ne zaman “rasyonalizasyon” ya da “yatırım” ya da “teknik ilerleme”den söz edilse buradan çok yakında daha fazla işin ve işyerinin ortadan kalkacağı kesin olarak anlaşılıyor” (Bauman, 2001: 122).

Bilindiği gibi Esping Andersen refah rejimlerinin üç tipolojisinden söz etmektedir: sosyal demokrat model, muhafazakâr-korporatist model ve neo-liberal model. Ferrera bu üç modelin yanına Güney Avrupa modelini de eklemiştir (2008: 209).³ Bunların yanı sıra Soğuk Savaş yıllarının sona ermesi sonrasında kendilerini ekonomik, siyasal, toplumsal bağlamlarda yeniden düzenlemek zorunda kalan Doğu Blok’u ülkeleri için G. Standing temel gelir uygulamasının gerekliliğine değinmektedir. Doğu Avrupa’da kamu ücretleri sürekli bir biçimde 1990 sonrasında düşüş göstermiştir. 1990 yılında yoksul sayısı Doğu Avrupa’nın tümünde 4 (%4) milyonken 1998 yılında 119 milyona (%32) çıkmıştır (2008: 337). Standing, temel gelir gibi toplumun tümüne hitap eden değil de gereksinim belirlenmesine yönelik olan koşullu sosyal destek programlarının bireysel davranışın bürokratik yönetimi ve bireysel tercihlere müdahale anlamına geldiğini belirterek gerçek bir gelir güvencesinin yokluğunda yeniden dağıtımcı adaletin kurulamayacağını belirtir (2008: 372). Van Parijs de temel gelir kurumunun refah devletinin sonu olarak görülebileceğini belirtir. Ancak koşulsuz bir temel gelir uygulaması refah politikasında artan bir değişim ve yenilik değildir. “Verimlilik” ve “adalet”i birlikte sağlayabilen bir temel gelir, toplumun demokratik yurttaşlığı anlayabilmesindeki dönüşümü anlatmaktadır (1997: 327–330). E. Andersen’e göre bugün pek çok ülkede “donmuş bir refah devleti” mevcut olması nedeniyle ülkelerin önünde seçecekleri iki yol bulunmaktadır: İlki istihdam yaratan ancak aynı zamanda çalışanların düşük ücretlerle çalıştırılabildiği esnek istihdam politikaları, ikincisiyse işsizlik oranlarına katlanılmasını gerektiren refah devleti yapısının korunması. Bu nedenle E. Andersen “sosyal vatandaşlık” düşüncesinin 21. yüzyıla taşınması gerektiğini vurgular (2008: 98). A. Gorz da günümüzde parçalanmış şirket gerçekliğiyle çalışanların ikiye bölünmüş olduklarını belirtir. Tam zamanlı istihdam edilen, “çok değerlilik ve hareketlilik yeteneğine sahip” merkezi küçük bir çalışan grubuyla, geçici işsizlerin, başka çalışanların yerine belirli sürelerde çalışanların oluşturduğu çevre işçi kategorisinde yer alanlar bu ikili, tabakalı yapıyı oluşturur. Çevre işçi kategorisinin çalışma saatleri çekirdek işgücünün tersine değişkendir, ücretleri de farklılaşmaktadır (2001: 71).

Refah devleti işçi, işveren ve devlet arasında oluşturulan bir mutabakat rejimiydi. Ancak ekonomik, siyasal, kültürel düzeyleriyle birlikte küreselleşme olgusu refah devleti uzlaşmasının sacayakları arasında var olan sosyal ve ekonomik dengeleri değiştirdi.

³ Bu refah rejimlerinin yanı sıra Latin Amerika refah rejimi ve Güney Doğu Asya refah rejimi gibi farklı refah rejimi pratikleri de bulunmaktadır.

Böylelikle dünyada görece bir rantıye ekonomisi gelişti (Chossodovsky, 1999: 101–102). Refah devleti bu bağlam içerisinde devletlerin sosyal harcamaları finanse etmekte karşılaştıkları güçlüklerle birlikte zayıflamaktadır. Eldeki mevcut bulgular refah devleti programlarıyla emek piyasası arasındaki ilişkinin de güçlülüğünü göstermektedir. İşsizliğe dair düşük oranlar, daha fazla istihdam sağlandığı anlamına gelmeyeilmekte ya da daha fazla kişinin istihdam edilmediğini de gösterebilmektedir (Özşuca, 2003: 29). Buna ek olarak istihdamla yoksulluk ve istihdamla düşük ücret arasında yüksek bir korelasyon (ilgileşim) bulunmamaktadır. Ancak yoksullukla düşük ücret, yoksullukla sosyal harcama, düşük ücretle sosyal harcama arasında güçlü bir korelasyon bulunur (Cantillon vd., 2007: 69). İşgücü piyasasında işsizlik oranları da tek başına piyasa performansını sergilemez. Bu oranlara emek piyasası programlarına katılanlar, gönülsüz yarı zamanlı çalışanlar, iş aramaktan vazgeçmiş olan kişiler, siyasal manipülasyonlarla işsizlik rakamları içine dâhil edilmeyen toplumsal kesimler dâhil değildir.

Sosyal refah devletinin içine girdiği ekonomik krizde ortaya çıkan bunalımın bir boyutunu üretim düşmesinin yarattığı durgunluk, diğer boyutunu fiyat artışları oluşturmıştır (Şaylan, 2003: 120). Bugün ülkeler artık çoğu durumda tam istihdam hedefi saptayamazken tam da bu noktada ekonomide esneklik ve çalışanlara güvence sağlamak arasında sıkışıp kalmış bir ekonomik çıkmaz belirmiştir. İşgücü piyasalarında iş yaratma uygulamalarıysa ancak hizmet sektörü ve yarı zamanlı işlerde gelişebilmiştir. Bu noktada Z. Bauman işgücünün giderek üretim açısından önemsizleşmekte olduğunu belirtir. Artık yatırım işten çıkartmak anlamına gelmektedir. Yaşam boyu ve tam gün çalışan, disiplinli işlerin yerini esneklik örüntüleriyle tanımlanmış, geçici, yarı zamanlı, hizmet sektörü işleri almaktadır (2001: 150–151).

Peki, bu koşullarda günümüz küresel kapitalizmde toplumsal eşitlik- ya da adalet- ne oranda sağlanabilir? Ekonomik piyasa koşulları içerisinde ekonomik alanın toplumsal alan üzerinde önbilirleyiciliğe sahip durumda olması bağlamında ekonomik liberalizmin kendiliğinden (per se) doğal bir sonucu “yoksullukta eşitlik”tir. Neo-klasik ekonomi görüşü tam istihdamın otomatik olarak bizatihi sağlanacağını, işsizliğin gönüllü olduğunu, tam da bu anlamda çalışmayanların tembelliklerinden veya beceriksizliklerinden dolayı iş bulamadıklarını, ekonomide herhangi bir talep sorununun olmadığını söyler. Neo-liberalizmde “gönüllü işsizlik” kavramı benimsendiğinden, iş bulamayan kişiler iş bulmaya gönüllü olmadıklarından dolayı işsiz olarak değerlendirilir. Örneğin Hayek’e göre: “Barış döneminde öteki amaçlar karşısında mutlak tercih üstünlüğüne sahip olmaması gereken bir hedef vardır. Bu, insanların adeta birinci sıraya yerleştirmede mutabık kaldıkları “işsizliğin yok edilmesi” amacıdır. Daha somut bir anlatımla işsizlikle mücadele hedefi, “ne pahasına olursa olsun” şeklinde bir öncelikle teçhiz edilmemelidir. Popüler fakat bir o kadar da müphem bir amaç olan “tam istihdam” hedefinin büyüğü, tek yanlı ve sorumsuz bir idealist düşünce sahibini son derece zararlı olabilecek dar görüşlü tedbirler almaya sevk etmek tehlikesini içermektedir” (1999: 262). Ancak bilindiği gibi sosyal güvenlik dizgesi Beveridge’in kurduğu yapıya göre “güvence” ve “sorumluluk” gerektiren bir bütündür. Refah devleti, devletin yapı ve işlevlerinin dönüşümünü anlatır. Bu noktada toplumsal ayrımlar azaltılırken yeni ayrımlar, eşitsizler de oluşabilir. Refah devletinin Batı Avrupa’da yaşadığı gelişmeler demokrasi süreçleriyle, karma ekonomi modellerinin biçimlenmesiyle, kitlesel maddi refah artışlarıyla birleşmiştir. Böylelikle refah devletinin sosyal güvenliğe, ekonomik istikrara, toplumsal sınıflar ve grupların yaşam koşullarının iyileştirilebilmesine, siyasal kutuplaşmaların azaltılmasına etkisi olmuştur (Bogdanor, 2003: 170).

Tüm bu sosyo-ekonomik gelişmeler çerçevesinde sosyal politikanın yitirdiği gücünü kazanabilmesi yeniden dağıtımcı politikalarla olanaklı olabilir. Temel gelir uygulaması bu bağlamda başat ve etkili bir sosyal politika uygulaması olabilecektir. G. Standing'e göre bir toplumun yüksek oranlarda kişisel denetim, güvenlik ve uygun fırsatlar sunabilmesi anlamında temel gelir belirleyicidir. Bunun da toplumu oluşturan herkese sağlanması gerekir. Temel gelirle bireysel hakların sağlanması olanaklı ve bu da bizzatıhi yurttaşlıkla ilişkili olmakla birlikte, Standing yurttaşlık gelirinin her derde deva bir sosyal ilaç olarak algılanmaması gerektiğini de belirtir. Temel gelir yalnızca bir yeniden dağıtım dizgesinin parçasını oluşturmaktadır (1999: 354).

2. Temel Gelirin Sosyo-Ekonomik Dayanağı: Yurttaşlık ve Hakkaniyet Olarak Adalet

2.1. Zaman Boyutunda Hak ve Özgürlük Olguları

Ortaçağ'da kamusal alana, yurttaşlığa dâhil olmak bir hak değil, bir ödev olarak görülmüştü. Bilindiği gibi tebaadan yurttaşlığa, kul ya da serften yurttaş, Tönnies'in kullandığı anlamda cemaatten cemiyete geçiş sürecinde birey kavramının oluşumu tarihsel bir süreç izlemiştir. Birey, batıda Aydınlanma ve Sanayi Devrimi süreçleriyle gelişmiştir. Ortaçağın yaşam algısı olan metafizik âdem-i merkezi insanın yerini tarihsel süreç içerisinde birey ve yurttaş almıştır. Ekonomik altyapının, üretim ilişkilerinin değişimi, kültürel değişim, pozitif hukukun gelişmesi süreçleri aşamalı olarak yurttaş kavramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Siyasal liberalizm temelinde anayasacılık hareketiyle başlayan süreç, 19. yüzyılda işçi sınıfının hak kazanımı savaşıyla ilerlemiş; Chartist hareket, 1830, 1848 olayları yurttaşlığın gelişim sürecinde etkili olmuştur. Avrupa'da ulus- devlet, 15. yüzyılla 18. yüzyıl arasında merkezi devletlerin oluşumu sonrasında gelişen ulus kimliği çerçevesinde sosyo-ekonomik biçimini almıştır. Ekonomik pazar gereksinimi de B. Anderson'un hayali cemaat olarak adlandırdığı ulus- devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (2007: 20).

Tarihsel gelişim sürecinde yurttaşlık kavramı kapitalist birikim rejimiyle birlikte ilerlemiştir. T. H. Marshall, medeni hakların 18. yüzyılda, siyasal hakların 19. yüzyılda ve sosyal hakların 20. yüzyılda ortaya çıkarak, geliştiklerini belirtir (2006: 9). Marshall yurttaşlığı kişi özgürlüğü, ifade, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülk edinme ve yasalara uygun sözleşmeler yapabilme özgürlüğü ve adalete erişim haklarından oluşan "sivil alan", siyasal iktidara katılım hakkını tanımlayan "siyasal alan", ekonomik güvenceye, refaha sahip olabilme, sosyal kalıttan pay alabilme ve uygar bir yaşam sürme haklarını tanımlayan "toplumsal alan" olarak üçe ayırmaktadır. Yurttaşlık kavramının gelişmesinde yargı yetkisinin kraldan ayrılması, vergi adaleti, çalışma hakkı alanındaki gelişmeler, siyasal hakların gelişimi süreçleri etkili olmuştur. Bu bağlamda yurttaşlık hakları, yasal haklar, politik haklar, sosyal haklar ve katılım haklarından oluşmaktadır (Janoski, 1998: 31).

Gayri resmi ve gönüllü topluluklara birden fazla üyelik anlamında Almond ve Verba'nın "uygar insan" olarak adlandırdıkları birey formunu Walzer "çoğul yurttaş" olarak düşünür (Sarıbay, 1996: 82). Bireylerin devletteki tam ve sorumlu üyeliklerini gösteren yurttaşlık (Bogdanor, 2003: 535) demek ki doğrudan doğruya devlet ile ilişkili olan, devleti oluşturan ulusun bireylerini anlatan bir kavramdır ki bu anlamında haklar, yükümlülükler içermektedir. Yurttaşlık bir tür eşitlik anlamına gelir: "Her şeye rağmen yurttaşlık, en erken şekliyle dahi olsa, eşitlik ilkesi üzerine inşa edilmiş ve gelişmekte olan bir kurumdur. Herkesin teorik anlamda eşitliğiyle başlayan ve daha sonra kullanılan hakların

genişlemesiyle güçlenen yurttaşlık kurumu, bu değişimi sürekli olarak yaşadı” (Marshall, 2006: 22). Marshall’a göre buradaki temel çelişkiyse yurttaşlığın getirdiği eşitlikle kapitalist ekonominin getirdiği eşitsizliklerin birlikteliğidir. Bu anlamda var olan eşitsizliğin sosyolojik ve ekonomik tamiratına temel gelir yardımcı olacak bir uygulama olarak düşünülebilir.

2.2. Yurttaşlık ve Adalet İlişkisi

Horkheimer kapitalist ekonomi dizgesinde bireyin “görünmesi” ve “kaybolması”na vurgu yapmaktaydı (1998: 145–168).⁴ Ritzer’in “yeni tüketim araçları” ve simüle edilmiş insanlardan oluşan sosyal yaşam biçiminde tanımladığı (2000: 82), bugünün postmodern zamanlarının serbestçe işleyen ekonomi makinesinin içinde birey atomlaşmakta, yalnızlaşmaktadır. Şaylan’a göre üretilen mal ve hizmetlerin giderek metalaşması biçiminde gelişen kapitalizmde, üretimin tüketim yerine değişim için yapılması söz konusudur. Kapitalist ekonomideki kullanım değerinin ve değişim değerinin metalaşma sürecinde iç içe geçmesi yeni ilişkiler ağı ve yeni davranış, tutum türleri gerektirir ki bu gereklilik pazar ya da piyasa sözcüğüyle tanımlanır (2002: 130). Temel gelir ekonominin bu olumsuz işleyişinin etkilerinden toplumu koruyucu bir sosyal kalkan olarak değerlendirilebilir. Bunun nedeni temel gelirin Standing’in belirttiği gibi diğer sosyal politika önlemlerinin üzerine oturtulabileceği bir “sosyal taban” yaratacak olmasıdır (2007: 30). Koşulsuz temel gelir bireysel iyi’nin ortak iyi üzerinde olması anlamına gelmemektedir. Ancak ortak iyi’ye ulaşmanın alternatif bir yolu olarak değerlendirilebilir (Zelleke, 2005: 646).

Toplumun ortak iyiliği çerçevesinde yaşam güvencesini toplumsal bağlarla sıkılaştıran bir ekonomik taban yaratabilmesi anlamında, bireylerin topluma yurttaşlık bağlarıyla bağlanmalarının yasal içeriğini güçlendirebilecek olan temel gelir, Habermas’ın “siyasal akıl üreten kamusal topluluk” (2002: 148) olarak betimlediği olgusal üst birliğe doğru ilerlenebilecek bir sosyal yöntem arayışının ön koşullarından en azından birisini sağlayabilir. Anayasal bir demokraside yurttaşları gelişme çağında uygun bir adalet anlayışı edinmeye, toplum yaşamına katılmaya yöneltecek etkili siyasal ve sosyal kurumların bulunması gerektiğine değinen J. Rawls’a göre kamusal akıl düşüncesi demokratik vatandaşlık anlayışından doğar (2007b: 148). J. S. Mills’in “...akla uygunluğun üstünlük kazanması, insanın yanlışlarının düzeltilmesinin mümkün oluşundan ileri gelmektedir” (2000: 33) düşüncesi de demokratik bir yurttaşlığın ekonomik ilişkiler alanında fırsat eşitliğine sahip olabilmeyi gerektirmesi noktasında, yurttaşlık ve hakkaniyete bağlı olarak koşulsuz temel gelir uygulamasının bir sosyal politika aracı olarak uygulanmasının felsefi rasyonelitesini destekleyicisi olarak düşünülebilir. J. S. Mills, fırsat eşitliğinin toplumu oluşturan herkese hakkaniyetli olarak sağlanması gerektiğini, ancak bundan sonra ortaya çıkacak olan eşitsizliklerin eleştirilemeyeceğini savunur (Rosanvallon, 2004: 76). Buna karşıt olarak yeni liberal düşünürlerden Hayek, toplumsal adalet kavramının herhangi bir anlamı olmadığını savunarak ekonomik piyasanın işleminin herhangi bir biçimde engellenmemesi koşuluyla güvenceli bir asgari geliri destekler. O’na göre özgürlük ve adalet ancak devletin bulunmadığı ekonomi piyasası içerisinde ortaya çıkacaktır. Ayrıca siyasi faaliyetin içinde sosyal adalete olan inancın bulunmaması gerektiğini aksi takdirde bu sürecin totaliter bir sisteme yaklaşacağını belirtir (Hayek, 1995). Hayek sosyal adalet kavramının olanaksız olduğunu düşünmektedir. O’na göre “sosyal adalet”ten söz edilemez sadece “adalet”ten söz edilebilir. Hayek rekabet esaslı toplumlarda bireylerin yoksul olsalar bile diğer toplum biçimlerinde yaşayan bireylere göre özgür olduklarını düşünmektedir. Tam da bu anlamda

⁴ “Devleşmiş sınaî güçler çağı, sürekli ve kalıcı görünen mülkiyet ilişkilerinin doğurduğu istikrarlı bir geçmiş ve gelecek perspektifini yok ederek bireyin de tasfiyesine yönelmiştir. Bireyin sallantılı durumunun en iyi göstergesi belki de kişisel tasarrufların güvencesizliğidir” (Horkheimer, 1998: 165).

sadece mal sahipleri için değil aynı zamanda mal sahibi olmayanlar için özgürlüğün güvencesini sadece özel mülkiyet oluşturmaktadır (1999: 145). Ancak Hayek'in ekonomik çözümleri bireyi ve bireye ait özgürlükler alanını defolu ve hayali olarak görür; ekonomik piyasalar müterakki olarak işlemek zorundadırlar, ancak bu ekonomik kurumsallıklar toplamının mekanik ilerlemesi içerisinde insanın yeri neresi olacaktır? Bu noktada aslında Hayek'in piyasa bütüncülüğü anlamına gelmekte olan ekonomik liberalizm düşüncesinin yerine, siyasal bir liberalizmin konuyu nasıl değerlendirdiğine bakmak gerekmektedir. Temel gelir üzerine var olan literatürde de başat bir argüman, konunun Rawls'ın düşündüğü anlamdaki adalet olarak temel gelirin tüm toplumun en az avantajlı olan kesimlerinin lehine bir sosyal tabaka yükselmesini sağlayıcı niteliğine atıf yapmaktadır (Groot, 1997: 208).

2.3. Yurttaşlık Temelinde Siyasal Liberalizm Düşüncesi ve Rawls'ın Özgürlük Anlayışı

Genel olarak benimsendiği biçimiyle liberalizm “siyasal liberalizm” ve “ekonomik liberalizm” olarak iki başlıkta sınıflandırılır. Bireyin temel hak ve özgürlüklerini savunan siyasal liberalizm zaman içinde Benthamgil faydacı felsefeyle yozlaşarak, ahlak felsefesi niteliğinden uzaklaşmış ve mutlak bir ekonomik liberalizme dönüşmüştür.⁵ Böylelikle günümüzde liberalizm, Aydınlanma düşüncesinden aldığı semantik ve pratik kökenini neo-liberalizmin iktisadi eşya mükemmeliyetçiliği düşüncesine emanet etmek suretiyle asıl kökü olan siyasal liberalizm ilkelerinden uzaklaşarak, salt tekeli şirket yararlarını savunan bir ekonomik liberalizm uygulamalar bütününe ortaya çıkartmıştır. Bu bütüncüllük içerisinde insan, doğayı aşmış; meta da insanı aşmıştır. Kendi içinde bir özne olarak toplumsallığını ifade etme yetileri elinden alınan birey, salt “homo economicus” davranış pratiklerini sergilemesi beklenen bir alt statüye indirgenmiştir. Rawls'ın düşünsel değeri bu noktada ortaya çıkmaktadır. Rawls'ın düşünselliği, toplum sözleşmesi düşüncesiyle gelişen ancak ekonomik liberalizme yenilen siyasal liberalizmin yeniden gün ışığına çıkartılması projesidir: “Toplumsal kurumlara uygulanan özgürlük belli hak ve özgürlükler biçimine işaret eder. Eşit özgürlükten kastedilen, belli temel özgürlük ve fırsatların eşit olduğu ve toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin bu özgürlüklerin gerçek değerini korumaya ayarlanmış ilkelere düzenlendiğidir” (Rawls, 2007a: 309–310). Toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler iki şartı karşılamalıdır: Birinci olarak adil fırsat eşitliği altında herkese açık olan konum ve makamlarla ilgili olmalıdır ve ikinci olarak, toplumun en az avantajlı üyelerinin en çok yarar sağlamasına yönelik olmalıdır (2007a: 320–321). Bu noktada hakkaniyet olarak adalet düşüncesinin anlamı şudur: “Bu düzenleyici düşünce, hayat boyu birbirleriyle tam bir işbirliği içerisinde bulunduğu düşünülen özgür ve eşit vatandaşlar arasındaki hakkaniyetli bir işbirliği sistemi olarak toplum düşüncesidir” (2007a: 54).

Yurttaşlığın demokratik bir devlet ideali içerisinde pekiştirilmesine dair yaklaşımın önemli bir boyutu J. Rawls'ın “hakkaniyet olarak adalet” düşüncesinde değerlendirilebilir. Adaletin ne olduğunun anlaşılmasında Rawls, toplum sözleşmesi düşünce zincirine uygun olacak biçimde Siyasal Liberalizm adlı kitabında bireyler için ve Halkların Yasası adlı kitabında da toplumlar için “başlangıç durumu” ve “bilgisizlik peçesi” kavramlarını kullanır. Başlangıç durumunda bireylerin kendileri için en iyi olanı seçmeleri toplum

⁵ J. Bentham'ın haz ve elem ölçmek için geliştirdiği “Felicific Calculus” adlı bir ölçeği bulunmaktaydı (Buchholz, 2005: 132). Bentham cezaevi kurgusu olarak düşünüp topluma genellediği bir disiplin tasarımı olan panoptisizm düşüncesinin ise mutluluk getireceğine inanmaktaydı. Panoptisizm olgusu için bakınız: Jeremy Bentham (1995) The Panopticon Writings (ed: M. Bozovic), London: Verso.

sözleşmesi düşüncesine uygun olacak biçimde aynı zamanda toplum için en iyi olanı seçmeleri anlamına gelecektir.⁶ Rawls, her bireyin temel özgürlükler ağında eşit bir biçimde bulunmasını, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin toplum içinde en kötürüm durumda bulunanların durumlarını gözeterek düzenlenmesini savunur. Bu bağlamda “fark ilkesi” olarak adlandırdığı kavramı kullanarak gelir ve servetin toplum içinde eşit olarak dağılmamasını bazı durumlar için meşru görmektedir. Başlangıç durumunda bulunanlar bilgisizlik peçesi düşüncesinin etkisi gereğince fark ilkesini benimsemiş kişiler olacaklardır. Rawls, liberal adalet anlayışının içeriğini üç hususun belirlediğini söyler: Birincisi temel hak, özgürlük ve fırsatların belirlenmesi, ikincisi bunlara öncelik tanınması ve üçüncüsü yurttaşlara sahip oldukları özgürlükleri, fırsatları etkin olarak kullanmalarını sağlayacak her duruma uygun araçların sağlanmasıdır (2007a: 52). “Öyleyse özgür ve eşit vatandaşların kendi hayatlarını kontrol etme özgürlüğüne sahip oldukları ve her bir vatandaşın, sahip olduğu adil birincil değerler hissesine göre kendi iyi anlayışını değiştirebileceği fikrine ulaşıyoruz” (2007a: 222–223).

Rawls “makul çoğulculuk” kavramıyla farklılık içerisinde bir arada yaşamının yollarının bulunabileceğini düşünür. Çağdaş demokratik toplumlarda kamunun siyasal kültüründe özgürlük, eşitlik, karşılıklılık, hoşgörü, hakkaniyet, karşılıklı saygı bulunur. Bunlar aynı zamanda liberal değerlerdir. Van Parijs de Rawls’ın farklılık ilkesine, sosyo-ekonomik avantajların maksimize edilmesi gerektiği konusunda değinmektedir. Ancak Van Parijs, Rawls’ın farklılık ilkesinin uygun bir yaklaşım olmadığını düşünür (1991: 112). Rawls liberal bir adalet anlayışının temellendirilebileceğini inanır. Kant’ın ebedi barış düşüncesinden ve Locke, Hobbes⁷ gibi toplum sözleşmecisi düşünürlerin görüşlerinden yola çıkarak anayasal demokratik bir rejimde liberal siyasallığı ele alır (2007b: 9). Liberal bir adalet kavramının gerçekliğinin iki koşulu vardır: Birincisi adaletin gerçek doğa kanunlarına dayanması, ikincisi adil ve iyi düzenlenmiş bir demokratik toplum koşulu (2007b: 13). “İyi düzenlenmiş bir demokratik toplum ne bir cemaattir ne de, daha genel olarak, bir birliktir” (2007a: 84). Burada adaletin ne olduğunun bilincinde olan yurttaşlar tam özerkliğe sahiptir. Tam özerk olmanın siyasal yaşamda siyasal adalet ilkelerini benimsemek, temel hak ve özgürlüklerin sağladığı güvenceden yararlanmak suretiyle gerçekleşmesi temelinde (2007a: 120) Rawls’a göre demokratik toplumlarda mevcut eşitsizlikleri azaltmak için hâlihazırda üç neden vardır: “Bazı yurttaşların yoksul damgasını yiyerek aşağı tabaka durumuna düşmeleri”, “hakkaniyet düşüncesi”, “yoksulların mevcut acıları ve yaşadıkları zorlukların ortadan kaldırılması gereği” (2007a: 124–125).

Herkesin eşit temel haklar ve özgürlükler düzenine sahip olmak konusunda eşit hakkı bulunur. Aynı zamanda toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin iki koşulu karşılaması gerekir: İlk olarak eşitsizlikler herkese tanınan adil bir fırsat eşitliği altında açık olan konum ve makamlara bağlanmalıdır. İkinci olarak toplumun en dezavantajlı konumunda yer alan kişilerin yararına olacak bir biçimde düzenleme yapılmalıdır (2007a: 51). Groot da “telafi edici adalet” kavramı bağlamında konuyu değerlendirir. Groot’a göre gerçek bir seçime sahip olmak ancak kabul edilebilir bir alternatifin varlığını gerektirir. Eğer çalışanlar gerçek

⁶ Ancak örneğin E. Durkheim tarihte bir toplum sözleşmesi döneminin yaşanmadığını, bu tür herhangi bir eğilimin de bulunmadığını düşünmektedir. Bakınız: Emile Durkheim (2006) Toplumsal İşbölümü, İstanbul: Cem Yayınevi, 241.

⁷ Rawls’ın toplum sözleşmesi düşüncesini değerlendirirken boşlukta bıraktığı konu toplum sözleşmesi ve mülkiyet rejimi ilişkisidir. Örneğin T. Hobbes toplumda tembelliğin önlenmesi için sağlam vücut sahibi olan kişilerin çalışmaya zorlanmalarını, böylelikle iş bulamama bahanelerinin ellerinden alınmasını öğüt vermektedir. Bakınız: Thomas Hobbes (2010), Leviathan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 257.

bir seçim yapma özgürlüğüne sahip değillerse telafi edici adalet düşüncesi de tehdit altında demektir (2002: 158).

3. Bir Toplumsal Yurttaşlık Tabanı Olarak Temel Gelir

3.1. Temel Gelir Uygulamasının Tarihselliği

Bugünkü güvenceli asgari gelir uygulamasının ilk örneği 1795 yılındaki “Speenhamland Yasası”dır. O dönemde yoksulluk oranlarında ortaya çıkan yüksek artışlar yasanın çıkartılma gerekçesi olmuştur (Balcı, 2007: 38). İngiltere’de kırsal alanlarda yaşayanlar için ekmek fiyatları ölçüt alınarak bir asgari geçim geliri uygulanmıştı (Gorz, 1995: 247). Konuyu erken dönemde ele alan düşünürlerden Thomas Paine kömür vergileriyle finanse edilecek bir fondan yoksullara toplumsal transfer yapılmasını düşünüyordu. Bu transferi bir bağış değil hak olarak değerlendirmekteydi. Paine, “Tarihte Adalet” adlı eserinde de mutlak ve koşulsuz bir gelir hakkını savunmuştur (2007: 56). 1848 yılında Joseph Charlier, koşulsuz temel gelirin finansmanının arazi vergisi aracılığıyla sağlanarak bireylere verilmesi gerektiğini düşünüyordu. Charlier, rantların sosyalizasyonunu ve bunların koşulsuz bireysel ödemeleri temin edecek biçimde dağıtılması düşüncesini savunmaktaydı. François Huet de 1853 yılında bütün genç yetişkinler için veraset/intikal vergilemesi suretiyle finanse edilecek bir koşulsuz kapital yardımı, bağış tasarlamıştı (Cunliffe ve Erreygers, 2003: 90). Konuyla ilgilenen bir diğer düşünür olan Charles Fourier ise temel geliri ütopyacı sosyalist bir düşünce ekseninde tartışmıştır. Fourier’e göre modern toplumların bireylerin doğal haklarını çiğnemesinden dolayı devlet, yurttaşlara bir yurttaşlık tazminatı ödemeliydi (Schroeder, 2001: 2).

21. yüzyılda temel gelir daha geniş ve farklı siyasal düşüncelerin de katkı sağladığı bir düşünce ikliminde ele alınmaya başlandı. Yeniden dağıtım politikalarının otomatik olarak yürürlüğe girdiği, devletin en az müdahale edici düzeyde değerlendirildiği klasik yaklaşım negatif gelir vergisi temelinde konuyu ele alırken, sosyal demokrat yaklaşım temel geliri koşulsuz olması yerine daha çok garanti edilmiş bir gelir olarak düşünür. Üçüncü bir yaklaşım olan radikal bakış bireylere verilecek temel gelirin “evrensel”, “koşulsuz” ve “zamanla sınırlı olmayan” öğelerini ön planda değerlendirir. Radikal bakış açısı ekonomik nedenlerin yanı sıra toplumsal ve etik nedenler ışığında konuyu ele alır. Klasik yaklaşım kapsamında savunulan negatif gelir vergisi yoluyla ekonomik düzenlemeler gelir dağılımı politikalarında etkili olmayabilir. Boratav’a göre piyasa ekonomisinin işlediği ülkelerde vergiler gelir dağılımında değiştirici bir etkide bulunmaz. Bunun nedeni temel bölüşüm ilişkilerinde bir değişme olmadan vergiler aracılığıyla gelir dağılımı oranlarının değiştirilemeyeceğidir (1969: 66). Örneğin İngiltere’de Fabianlar artan oranlı vergiler ve toplumsal harcamalarla sosyal eşitsizliğin giderilebileceğini düşünüyorlardı. Ancak Boratav’a göre kapitalist ekonomi işleyişinde eşitsizliklerin giderilmesi mümkün değildir.

Fransa’da temel gelire yönelik uygulama (revenu minimum d’insertion) Rocard hükümeti zamanında yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele etmek amacıyla 1 Aralık 1988 yılında yürürlüğe girmiştir. 1992, 1998, 2003 yıllarında mevcut yasada yeniden düzenlemeler yapılmıştır (Balcı, 2007: 96). Bu tür yasal düzenlemelerde diğer ülkelerde sadece yoksullukla mücadele etmek hedeflenirken Fransa’daki uygulamada hem yoksulluk hem de sosyal dışlanmayla mücadele benimsenmiştir. 1996 yılı itibariyle Fransa’da tutunma gelirinden yararlananların % 30’u geliri almalarından itibaren 1 yıl sonra bağımsız biçimde yaşamlarını sürdürebilme olanağına sahip olmuşlardır (2007: 115).

3.2. Temel Gelir Tartışmaları

Günümüzde sosyal refah devletinin güç yitirmesi olgusu karşısında çalışan kesimler için merkez ülkelerde “tavizlerin tartışılması”, çevre ülkelerde “rejim alışverişi” biçiminde ortaya çıkan gelişmeler, sosyal politika alanında temel gelir üzerine tartışmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Örneğin temel gelir kapitalizm ve sosyalizm arasında bir 3. yol arayışı bağlamında ele alınabilirken (Cunliffe ve Erreygers, 2003: 89), sosyalist düşünceye sahip düşünürler de temel geliri yurttaşlığı geliştirmesi, pekiştirmesi anlamında değerlendirmektedir. Liberal düşünürlerse temel gelirin piyasa işleyişinin aksamalarını engelleyici ve işsizliği azaltıcı yönlerine vurgu yapar. Atkinson, liberaller, sosyalistler ve muhafazakârlar her ne kadar farklı düşüncelere sahip olsalar da temel gelir üzerindeki düşünceleri bağlamında var olan bir “gökkuşağı koalisyonu”nun bulunduğunu söyler (1995: 4). Ancak farklı bir görüş olarak M. Howard, temel gelirin sosyalizm ya da Marksizmle uyumlu olmadığını, bunun yerine tam istihdam stratejileriyle birleşebileceğini savunmaktadır (2005). Temel gelir uygulaması Philippe Van Parijs ve Robert Van Der Veen’in çalışmasında “sosyalizmin etrafından dolaşacak komünizme giden kapitalist bir yol” olarak adlandırılmıştı. Van Parijs, koşulsuz bir temel gelir uygulamasının mevcut ekonominin sosyalist üretim aşamasına girmeden doğrudan komünizme geçişe dair özgürleştirici idealle birleşmesine yönelik bir strateji olarak değerlendirilebileceğini söyler (1992: 466). Van Parijs’e göre kapitalizmin karşısında yer alan güçlü bir gerçek liberalizm, aslında sosyalizmin savunulmasında da güçlü ve uygun bir argümandır (1992: 480).

Howard’a göre temel gelir sosyalizm ya da Marksizmle uyumsuzdur ancak bunların karşısında da değildir. Temel gelir özgürlüğün gerçekliğine yönelik atılmış bir adımdır. Bu da sosyalizmin uzun erimli sürecinde gerçek ücret ve gerçek özgürlüğün herkes için olması anlamına gelir. Ücretli çalışma kişinin kendisini ifadesinin başat bir kaynağı olarak kaldığı ve toplumsal ilerlemenin gelirin temel özü olarak görüldüğü sürece; çalışılabilecek uygun işlerin dışında kalmış olan toplumsal kümeler, toplumsal ve finansal olarak marjinalleşmiş kalmayı sürdüreceklerdir. Ancak Howard bu durumun emek piyasasında yarı zamanlı ve geçici işlerin bulunmasının istenmesi olarak da algılanmaması gerektiğini düşünür (2005: 627–628).

A. Zelleke de sadece yurttaş temelli bir haklılık olması anlamında temel gelirin sosyalist bir uygulama olarak nitelendirilebileceğini belirtir. Zelleke’ye göre bu anlamda sivil cumhuriyetçi model ve paternalist modeller sorunludur (2005: 633). Bunun nedeni, sivil cumhuriyetçi model ve paternalist modelin toplumun tümünü hedeflemek yerine belirli sosyal kategorileri refah kapsamına almaları anlamında seçmeci olmalarıdır. Bilindiği gibi paternalist politika uygulamaları özerk, özgür birey olgusunun karşısında yer alır. Paternalist sosyo-ekonomik ilişkiler, özellikle paternalist aile bağlarının, cemaat ilişkilerinin ön planda bulunmasına ve çağdaş sosyal politika uygulama enstrümanlarının ikincilleşmesine neden olmaktadır. Paternalist düşünce yoksul insanların kendi gereksinimlerinin ne olduğunun farkında olmadıkları fikrinden yola çıkarak hak yerine bağış ön plana çıkartır. M. Kleinman’a göre sosyal yardım niteliksel düzeyde sosyal güvenliklikten farklıdır. Eğer bir refah devleti yurttaşlarına sosyal yardım yapıyorsa sosyal dışlanma ve bölünme artar. Kleinman sosyal yardımın aynı zamanda masraflı ve yönetimi zor bir uygulama olduğunu belirtir (2008: 178). Zelleke ekonomik bağımsızlık idealinin geniş bir parçasına bağımlı olan paternalist argümanın yoksulluğu bir patoloji olarak değerlendirdiğini, ücretli çalışmayı ideolojikleştirdiğini söyler. Sivil cumhuriyetçi düşünce de ücretli emeği toplumla bütünleşmenin bir aracı olarak ele alır. Bu iki modelin yanı sıra bir üçüncü model olan sosyalist model, yurttaşların gereksinimlerine erişebildikleri bağlam

içerisinde toplumun ücretli emek çalışmasının her bir parçasına odaklı olarak konuyu değerlendirir (2005: 636). Sosyalist argüman gelir desteğini tüm yurttaşların sahip olması gereken evrensel bir hak olarak betimler. Zelleke, sivil cumhuriyetçi argümanların paternalist argümanlara göre daha eşitlikçi içeriklerinin bulunduğunu belirtir. Karşılıklılık normunun savunucusu olan sivil cumhuriyetçi düşünce, çalışma temelli bağımsızlığın sınırlarını tanımlayarak karşılıklı bağımlılık yerine toplumsal koşulların idealini karakterize eder (2005: 639). G. Standing de temel gelir verilirken paternalist bir yaklaşım uygulanmaması gerektiğini söyler. “Temel gelir bireysel ve eşit olmalı; özürsüz ya da zayıf olup da temel ihtiyaçları olan kişiler için ilaveler yapılmalıdır. İnsanlara rasyonel tercihler yapma imkânı tanıyacak bir biçimde verilmelidir” (2007: 20).

A. Gorz bireylerin “gelir hakkı” ve “çalışma hakkı”nın birbirinden ayrılmaz olduğunu söyler. Tam da bu noktada çalışma hakkı ekonomik bir hak olmasının yanı sıra siyasal da bir haktır. Gorz “Yaşadığımız Sefalet” adlı kitabında herkesin çalışmadan azade biçimde bir temel gelire sahip olması gerektiğini belirtir. Bu anlamda çalışma olgusu ekonominin bir türevi olmaktan da kurtarılmış olacaktır. Böylece bireyin kendi varlığının belirleyici öznesi olması anlamında atılmış bir adım oluşur (Gorz, 2001). Gorz, toplumların çalışanlar ve çalışmayanlar olarak ikiye bölündüğünü, refah devletinin de bu bölünme içinde çalışanları finanse ettiğini belirtir. Çalışanlar kendi içlerinde iyi işleri yapanlar ve kötü işleri yapanlar olarak ikiye ayrılmıştır. İyi ücret alan küçük bir grup çalışanla yoksulluk ücretlerine tabi olan büyük bir grup çalışan arasında keskin ayrıma atıf yapan Gorz, bu ayrımı mevcut ekonomilerin Güney Afrikalaşması olarak değerlendirir. Tüm bu nedenlerden dolayı Gorz, bireysel özgürlük ve sosyal yurttaşlık ideallerinin gerçekleştirilmesi gerektiği düşüncesini ele alır (Zelleke, 2005: 643). Gorz’a göre artık herkes geçici işsizdir. Çalışma kavramının büyümesi bozulmuş durumdadır. Böylelikle de Michel Aglietta’nın “ücretli çalışma toplumu”, Hannah Arendt’in “çalışma toplumu” dediği toplum formu giderek ortadan kalkmaktadır (2001: 77–80). Bu yüzden Gorz’a göre temel gelir çalışma sürelerinin adaletli bir düzeye getirilmesi, çalışanlara boş zaman olanağının sağlanması anlamında değerlidir. Asgari bir geçim geliriye olumlu değildir. Bunun yerine tüm bireylere yeterli bir en az geçim güvencesi sağlanması gerekir. Atkinson ise temel geliri, düşük ücretli çalışanlara yardım sağlayacak ve tümüyle bağımsız bir dizge biçiminde işleyecek olan, iş statüsüne bağlı olmayan bir uygulama olarak alır. Temel gelir aynı zamanda vergi ödeyiciler ve hükümetler için yönetim harcamalarını azaltıcı özelliklere sahiptir (1995: 2–4).

Frankfurt Okulu düşünürlerinden E. Fromm, bireylerin korkudan ve başkalarının baskılarına boyun eğmekten korunmaları gerektiğini, bu nedenle yiyecek, konut, giyim benzeri minimum zorunlulukların bireylere sağlanmasını savunmaktadır. “Daha fazlasına sahip olmak isteyenler bunları elde edebilmek için çalışsınlar ama bu arada, yaşamının minimum gereksinimleri garantilenmiş olmalı ve hiç kimse, maddi baskı anlamında, bir diğerinin üzerinde doğrudan ya da dolaylı güce sahip olmamalıdır” (199?: 97). Fromm’a göre garantilenmiş gelir çalışma zamanının herkes için azaltılmasıyla bağlantılıdır. Garantilenmiş gelirin işlevsel olabilmesiyle “maksimum tüketim”in “optimum tüketim”e dönüştürülmesiyle birlikte toplumların tüketim ilkelerinin değiştirilmesiyle olanaklıdır (199?: 113–117). Sosyalist düşünürler olan Negri ve Hardt da toplumsal bir ücretin bireylere sağlanması gerekliliğini yurttaşlık olgusuyla ilişkilendirerek değerlendirir: “Toplumsal bir ücret talebi, bütün nüfusu kapsayacak şekilde, sermayenin üretimi için zorunlu olan bütün faaliyetlere eşit bir karşılık verilmesi talebidir; öyle ki toplumsal bir ücret gerçekte garanti

edilmiş bir gelir olacaktır. Yurttaşlık herkesi kucakladığında, bu garantili ücrete, toplumun bir üyesi olarak herkesin hakkı olan bir yurttaşlık geliri diyebiliriz” (2000: 407).

3.3. Temel Gelirin İşlevselliği Tartışması

Temel gelir konusunda liberal bir bakışa örnek olarak, Y. Bresson günümüzde esnek üretim ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte artık tam istihdam koşullarının geçerliliğini yitirdiğini, bu yüzden bireylere bir yaşam gelirinin temin edilmesi gerektiğini belirtir. Ancak temel gelirin olumlu bir uygulama olmadığı konusunda farklı bakış açıları mevcuttur. Temel gelirin bireyleri tembel yapacağı, kamu kaynaklarının israfına neden olacağı, çalışmayanların çalışanların sırtından geçinmelerine yol açacağı düşünülür. Örneğin G. Aznar koşulsuz gelirin çalışmanın değersizleşmesine neden olacağına vurgu yapar. Aznar bu nedenle bireylere bir temel gelir verilmesi yerine çalışacakları bir iş sağlanması gerektiği düşüncesini savunmaktadır. Temel gelire maliyetli oluşu, enflasyona yol açacağı, karşılıklılık ilkesinin ortadan kalkacağı, insanları tembelleştirip çalışmamaya yönelteceği, ücretleri düşürücü etkisi olacağı, hükümetler üzerindeki istihdam yaratma baskısını ortadan kaldıracığı, adaletsiz bir dağıtım yaratacağı ve bunun da dürüst vergi ödeyicileriyle tembel kişiler arasında adaletsiz bir dağılım ortaya çıkartacağı eleştirileri getirilmiştir. Burada temel gelir ile ilgili ortaya çıkabilecek bir diğer tartışma konusu merkez- çevre ilişkisi bağlamındadır: Merkez ülkeler -başarıyla uygulanabildiği takdirde- temel gelir uygulamasıyla yurttaşlarını ekonomik ve demokratik bir güvence zırhına alırken; temel gelirin yararlananlar üzerinde yaratacağı iş seçimi özgürlüğünün etkisiyle yapılması tercih edilmeyen kötü işlerin, göçmen çevre ülke yurttaşlarına emanet edilme olasılığı artmaktadır. Temel gelir pek çok kişi tarafından asalakça bir uygulama olduğu noktasında eleştirilebilmektedir (Groot, 2002: 155). Ancak Van Parijs ısrarlı bir biçimde toplumdaki tembellerin sosyal parazitler olmadığını söyler. Howard da James Joyce’un Ulysses başyapıtını temel gelir olarak yazdığını varsaydığımız zaman bu varsayımın O’nu aylak birisi yapıp yapmadığını sorar (2005). Bu noktada Van Parijs “tembel” ile “deli” biçiminde ironik bir düalizm içeren benzetme aracılığıyla akıl yürütmüştür. Buna göre Rawls’çı ölçütler bağlamında tembel kişi mutluyken deli kişi tembele göre daha yoksun bir durumda kalmaktadır. Deli benzetmesi yüksek gelir kazanmaya istekli ve bu amacını gerçekleştirmek için çalışan kişiyi tanımlarken, tembel benzetmesi yüksek gelir kazanma konusunda az istekli, bu yüzden iş konusunda önemsemezlik sahibi olan kişi formunu tanımlamaktadır. Parijs, Rawls’çı ölçütler göz önüne alındığında tembel kişinin kendi mevcut gelirine az miktarda bir temel gelir eklediği zaman temel gereksinim maddelerini karşılamasını yeterince sağlamış olacağını, aksine deli kişininse net gelirinin düşeceğini söyler (1991: 105).

Temel gelire yöneltelen eleştirilerden bir diğeri de temel gelirin bir yeniden dağıtım enstrümanı olarak vergisini ödeyenlerle, ödemeyenler arasında adaletsizlik yaratacağı anlamında karşılıklılık ilkesine uygun olmamasıdır. Bu bağlamda G. Standing toplumdaki faydalanmanın ve topluma katkıda bulunmanın birbirini karşılaması anlamında “karşılıklılık” ilkesini savunan S. White’ı eleştirir (White, 1997: 312- 326). Van Parijs de işin değerinin basitçe paylaşılabileceğini fakat White’ın bu durumu kabul etmediğini söyler (1997: 328). Oysaki tarihe bakıldığında herhangi bir karşılıklılık ilişkisinin bulunmadığı görülmektedir. Van Parijs’i destekler biçimde Engels’ten alıntı yaparak tarihsel olarak toplum içinde sosyal sınıflar arasında bir karşılıklılık ilişkisi bulunmadığını belirtmeliyiz. Örneğin feodal lordlarla serfler, Antik Yunan’daki aristokratlarla köleler, karşılıklılık ilişkisinin tarihsel olmadığını gösterir. “En parlak çağında, Atina’da kadınlarla çocuklar dâhil, toplam olarak 90.000 dolaylarında özgür yurttaş, her iki cinsten 365.000’den çok köle

ve 45.000 metek- yabancı ya da azatlı- vardı. Demek ki her yetişkin yurttaş başına en az 18 köle ve ikiden çok metek düşüyordu” (Engels, 2009: 365).

Temel geliri savunanların güçlü argümanlarından birisi temel gelirin üretken ve yeniden üretken aktiviteler arasında serbest bir seçim olanağı sağlayabilecek bir temel oluşturma yeteneğine sahip olmasıdır. Bu seçim şansı insanlara daha fazla yetenek kazanımı sağlayacak ve daha fazla yaratıcı üretken gayret ortaya çıkartabilecektir (Standing, 2008: 365). Temel gelir toplumsal cinsiyet dengesizliklerinden kaynaklanan eşitsizlikleri de azaltacaktır. Temel gelir bireylerin sosyal bütünleşmesini güçlendirecek, emek zorunluluklarını azaltacaktır. Bir sosyal katılım bileşeni olarak sınıfsal durumda bulunan ya da toplumdan uzaklaşan sosyal tabakaların büyümesini engelleyecektir. İstihdam dışı kalmayla bağlantılı olarak ortaya çıkacak olan utanç, suçluluk duygularının azaltılmasının, telafi edilmesinin yardımcı olacaktır. Yurttaşlık geliri tüm bunların yanı sıra devletin ekonomik ve toplumsal davranış konularında doğrudan düzenleyici rolünü azaltıcı bir etki doğuracaktır. Bu da bürokratik paternalizme karşı durmak anlamına gelir. İşletmelerin çalışma örgütlenmeleri üzerinde baskı unsuru yaratıcı bir işlevi olan yurttaşlık geliri böylelikle çalışanlara güçlü bir gelir güvencesi sağlamasının yanı sıra işverenler tarafından daha iyi çalışma ortamı koşulları oluşturulmasının da koşullarını hazırlamış olacaktır. İşverenler emek arzını çekebilmek için çalışma koşullarını düzenlemek/iyileştirmek zorunda kalacaklardır (2008: 366–367). Standing sonuç olarak temel gelirin özgürlük sağlayıcı olduğunu, kesinlikle paternalist olmadığını belirtir. Temel gelirin hararetli savunucularından birisi olan Van Parijs’se ancak kendisini oluşturan üyelerine özgürlüğe sahip olma olasılığını barındıran özgür bir toplumun gerçek bir toplum olabileceğini söyler. Böyle bir toplumun üç ögesi bulunmaktadır: Öncelikle hakların yapısının güçlendirilmesi anlamında “güvenlik koşulu”, ikinci olarak “kendi özüne sahip olma koşulu” ve son olarak da her bireyin yapmak istediğine erişebilmesi anlamında bir fırsat eşitliğine sahip olmasını tanımlayan “asgari fırsat koşulu” (1992: 467). Van Parijs bugünün gelişmiş kapitalist devletlerinden en azından bazılarının dışsal servetin paylaşılmasında her yurttaşa koşulsuz bir temel gelir sağlayabileceğini belirtir. S. White da Van Parijs’in argümanlarının yeniden yapılandırılması gerektiğini düşünmektedir. White, Parijs’in ekonominin Walrasgil modelinde bir düşünce kurgusu gerçekleştirdiğini, aslında gerçekte var olmayan ekonomik koşullar içerisinde düşündüğünü söyler. Standart Walrasgil modelde gerçek dünyada çalışanların üretkenliğiyle reel ücretler arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bu noktada yüksek ücretlerin üretkenliği ve karlılığı arttırıcı bir etkisi vardır (1997: 315–316). Bu bağlam içerisinde White, Van Parijs’in koşulsuz temel geliri takdim eden düşüncesinin “sömürü”ye itirazı uzaklaştırması anlamında geniş ölçüde başarısız kaldığını belirtir (1997: 321).

S. Lucarelli ve A. Fumagalli’ye göre temel gelir birikim rejiminin şimdiki formundan kaynaklanan istikrarsızlıklara karşı uygun bir ekonomik politikadır. Emek ve sermaye arasında daha fazla eşitlikçi uzlaşının sağlıklı bir toplumsal düzen temelinde yönetilmesinin başarılmasında, temel gelir zorunlu bir yapısal politika niteliği taşır. Bu anlamda temel gelir toplumsal iyilik hali (well-being) olarak sadece yaşam standartlarının yükseltilmesi biçiminde de değerlendirilmemelidir. Lucarelli ve Fumagalli Fransız Düzenleme Okulu’nun Fordist üretim paradigmasındaki sosyo-ekonomik dönüşüm düşünceleri doğrultusunda konuyu ele alır (2008: 71). Fordist sosyo-ekonomik kriz, emek ve sermaye arasında yeni bir uyuma dayanan yenilenmiş bir toplumsal sözleşmeye çağrı yapar. Lucarelli ve Fumagalli, Fordist birikim rejiminden bilgi ve iletişim teknolojilerinden muktedir dinamik bir süreç olan ve yeni bir uzamsal ekonomiyle varlık bulan bilişsel kapitalizme geçildiğini belirtirler. Temel

gelir bu bağlam içerisinde değerlendirilmelidir. Temel gelir uygulaması ekonomik işleyişte hem üretimi hem de talebi arttıracaktır. Ancak bu durum her zaman için garanti edilemeyebilir. İlk olarak temel gelirin ekonomik üretkenliği ne oranda etkilediği görülmelidir. Diğer yandan temel gelirin finansmanının nasıl yapılacağı konusu önem arz eder. Bu noktada maddi olmayan üretimde yatırım aktivitelerini cezalandırıcı bir eğilimde vergileme dizgesinin mevcut olup olmadığına bakılmalıdır (2008: 89). Temel gelirin, sadece toplumsal iyilik halinin ya da yaşam standartlarının arttırılması olarak değil, bunun yerine şimdiki ve geçmişteki birikim rejimini emek-sermaye düzleminde karakterize eden daha fazla eşitlikçi bir uzlaşma bağlamında sağlıklı bir toplumsal düzenin başarılmasına yönelik kaçınılmaz bir yapısal politika olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (2008: 72).

Temel gelir birkaç farklı yoldan sosyo-ekonomiyle uyum sağlayabilir. İlk olarak sosyal yurttaşlığa katkı sağlar, ikinci olarak yurttaşlık için gereken gereksinimlerin karşılanmasına yardımcı olur ve son olarak pozitif ve normatif olan arasındaki dikotominin ötesine geçilebilmesini sağlar (Lewis, Pressman ve Widerquist, 2005: 587). Temel gelir garantisi sağlanması yatay eşitliği artırır, eşit konumda yer alan gereksinim içindeki bireylere farklı refah programı seçenekleriyle yardım sunmak yerine tek bir yoldan refah politikası uygulanabilmesini olanaklılaştırır (Bryan, 2005: 610). Temel gelir çalışanların yabancılaşmalarının bir adım ötesinde düşünülebilir. Bunun nedeni, temel gelir uygulamasının, bireylerin işverenler karşısında “hayır” diyebilme olanağını yaratabilecek olmasıdır. Bununla birlikte işverenlerin de çalışanlar üzerindeki baskı kurma mekanizmaları azaltılabilecektir. Böylelikle iş insanileştirilebilir, çalışanların daha fazla özgürlüğü sağlanabilir. Van Parijs koşulsuz bir temel gelir uygulamasının herkese tatmin edici düzeyde sağlanması durumunda; tüm çalışanların işverenler karşısında pazarlık güçlerinin artacağını, işverenlerin de çalışma koşullarını daha iyi bir hale getirmeleri konusunda düzenleme yapmak zorunda kalacaklarını söyler (1992: 480).

Temel gelir aynı zamanda ev çalışanlarını ücretli emek piyasasından uzak tutabilmekte, kadınları erkek ücretlerine daha az bağımlı hale getirme potansiyelini taşıyabilmektedir (Howard, 2005: 625). Kadın özgürlüğünü de içerecek bir demokratikleşme perspektifinde C. Pateman, temel gelirin iki yönüne vurgu yapar: Bireysel özgürlüğü, eşit yurttaşlığı içeren “demokratikleşme” ve “kadının özgürleşmesi”. Temel gelirin demokratikleşme bağlamında iki temel sonucu bulunur: Öncelikle bireylerin özgür bir biçimde sağlıklı, güvenli, kötü koşullar içeren işleri reddetme haklarını garantiler. İkinci olarak bireylere bir iş değil, bir özgürlük temin eder. Böylelikle temel gelir bireylere sadece içinde riskler barındıran bir iş kurma hakkı sağlayan paydaş gelirinden daha üstün bir uygulama olarak belirir (2004: 91–96). Temel gelir, gelir ve iş arasındaki mevcut kadim bağlantıyı ortadan kaldırmaktadır. İş sahibi olmadan gelir sahibi olunamaz argümanını ve yurttaşlık- evlilik- iş arasındaki karşılıklı bağlantıyı da sorgular (2004: 90).

3.4. “Temel Gelir” ve “Paydaş Gelir” Farklılığı

Temel gelir uygulamasıyla birlikte tartışılan bir diğer kavram paydaş geliridir. E. Olin Wright’a göre kapitalist ekonominin üretim ilişkileri içindeki mevcut eşitsizlik ve “iktidar dengesizliği” Marksist ve Weberyen ekonomi-politik literatürünün ortak biçimde benimsedikleri bir kabuldür (Wright, 2004). Wright, kapitalist ekonominin işleyişiyle oluşan iktidar dengesizliği ve gelir dağılımı bozukluklarının paydaş geliri ve temel gelir uygulamalarıyla hafifletilebileceğini savunurken, temel gelirin paydaş gelirine kıyasla daha etkili bir yeniden dağıtım uygulaması niteliği taşıdığını belirtir. Pateman da demokrasi ve kendini yönetebilme anlamında temel gelirin paydaş gelirinden daha üstün olduğunu söyler (2004: 91). Paydaş geliri, cumhuriyetçilik, liberteryenlik ve yararcılık düşüncelerine

eğilimlidir. Bu anlamda var olan neo-liberal konseptle uyumludur. Bir yeniden dağıtım uygulaması olması nedeniyle temel gelirle benzerliğe sahip olan, ancak aralarında uygulama yöntemi farklılığı bulunan paydaş gelirini Pateman temel gelirden daha az işlevsel bulur. Temel gelir paydaş gelirine kıyasla yaşam boyu güvence sağlar. Bu anlamda içinde siyasal katılım süreçlerini de barındıran bir yurttaş güvenliği dizgesidir ki tam da bu noktada bireylere politik bir özgürlük sağlar (2004: 92–94).

Paydaş geliri transferi toplumu oluşturan her yurttaşın yetişkin olduğunda kendisine iş kurması için kullanabileceği bir miktar para verilmesi uygulamasıdır. Ackerman ve Alstott paydaş geliri transferi miktarının 80.000 dolar olmasını önermiştir. Ackerman ve Alstott paydaş geliri aktarımının gerekçesi olarak toplumda büyük bir çoğunluğun nesiller arasında servet aktarımından (miras) yararlanamıyor olmalarını gösterir. Bu anlamda nesiller arası servet aktarımının toplum içinde fırsat eşitliğini ortadan kaldırıcı niteliği nedeniyle, paydaş geliri devletin yurttaşlara bir çeşit devlet mirası sunması olarak değerlendirilebilir. Paydaş geliri bireylere kendi işlerini kurabilecekleri oranda finansman sağlayarak, üretim ilişkileri içerisinde emeklerini satmak suretiyle var olmak zorunda kalmalarından onları kurtaran bir refah politikası aracıdır. Bunun altında yatan ekonomik rasyonalite mantığı bireylerin böylelikle kendi üretim araçlarına sahip olabilecekleridir. Wright, her gün yaşanan ve deneyimlenen sınıfsal yapının eşitsizlik içeren görünümünün aşılabilmesi yolunda bir ilerleme pratiği olarak değerlendirilebilecek konumda yer alan ve miktar nezdinde tatmin edici sürdürülebilir bir koşulsuz temel gelirin; bir defaya özgü olmak üzere bireylere verilen toplu bir para olan paydaş gelirine göre bireyi toplumda “saygın” bir konumda bulunduracağını belirtir. Wright’ın hesaplamasına göre 80.000 dolarlık bir paydaş geliri yıllık yüzde altı oranında getirisi olan bir banka hesabına yatırıldığı takdirde yirmi yıl süresince ayda 1000 dolarlık bir temel gelir ödemesi ortaya çıkmaktadır (2007: 54–56). C. Clark, temel gelirin dağıtımıyla ilgili olarak ABD için 1999 yılı rakamlarına göre 18 yaş altı herkese 3500, her yetişkine 8667 ve 65 yaş üstü olanlara da 7990 dolar verilmesini hesaplayarak, bu uygulamanın tümünün toplam maliyetinin 2 trilyon doların biraz altında olacağını belirtir (Howard, 2005: 624). James B. Bryan da daha az çalışma yaratıyor olsa bile temel gelirin yoksulluğu azalttığı sonucuna varmıştır (Lewis, Pressman ve Widerquist, 2005: 591). İspanya Katalonya’da yapılan bir araştırmada yetişkinler için 5.000- 6.000 Euro, yetişkin olmayanlar için bunun yarısı oranında bir temel gelir desteği uygulaması sonucunda en yoksul %40’ın kazançlı çıktığı, en varsıl % 20’ninse kazançlı çıkmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Raventos, 2007: 122). İtalya’da uygulanmış olan RMI (Reddito Minimo di Inserimento/Sosyal İçerme Amaçlı Asgari Gelir Desteği) da yaşam standardını yükseltmiştir (Benassi ve Mingione, 2007).

Sonuç

Bireylerin temel hak ve özgürlüklerini savunan siyasal liberalizmin düşünsel kökleri, Ortaçağ düşüncesinden sıyrılan tarihsel zamanların anayasacılık hareketlerine ve özgürlük düşüncesine, insanın dünyevileşmesine dayanır. Ekonomik liberalizm ise tümüyle ekonomik piyasa ilişkilerinin tanımlayıcısı bir kavram olması temelinde siyasal liberalizmden ayırt edilmelidir. Liberalizm semantik olarak özgürlük kökenine vurgu yaptığından, bireyin ekonomik ilişkiler ağı içerisinde ve özellikle günümüz küreselleşme ikliminin yeni yoksulluk türlerini doğuran bir ekonomi politik olarak belirmesi üzerinden düşünüldüğünde; siyasal liberalizmin formüller bir ekonomi prosedürü dâhilinde unutulduğu, ekonomik liberalizmin başat hale geldiği belirtilmelidir. Bilindiği gibi liberalizm ve sosyalizm kaynağını

Aydınlanma düşüncesinden almaktaydı. Bu anlamda siyasal bir liberalizmin sosyalizmle ne ölçüde bağdaşabileceği de temel gelir uygulaması kapsamında düşünüldüğünde, birey özgürlüğünün sınırları konusunda değerli adımlar atılabilecektir. Yurttaşlığın ekonomik liberalizm tarafından piyasa arz- talep ilişkilerince belirlenir bir düzeyde tanımlandığı günümüzde siyasal liberalizmin, sosyal demokrasinin ve sosyalizmin perspektifinde temel gelir kavramı bireyi, yurttaşlığı ve bunların toplumsal bağlarını pekiştiren bir sosyal politika uygulaması niteliği taşıyabilir. Bu tür bir gelir aktarımı uygulaması küreselleşmeye karşı bireylerin bir hak talebi olarak nitelendirilebileceği gibi, toplumsallığın ve kamusal alanın asgari ölçüsünü sağlama konusunda da yardımcı olabilir.

Refah devleti uzlaşısının çatısı olan devlet, birey ve piyasa üçgeninden küreselleşmeye dayalı dönüşüm ve yeniden düzenleme politikaları nedeniyle devletin sosyal politikalardan geri çekilmeye başlaması, piyasayla bireyi karşı karşıya bırakmıştır. Temel gelir bireyler için bir “temel hak” olarak düşünüldüğünde, küreselleşme koşullarında olumsuz sosyo-ekonomik etkilere karşı yurttaşları korumaya yönelik bir sosyal güvenlik uygulaması olarak bu bağlamda değerlidir. Kapitalizmin yüzergezer sermaye ilişkilerinin emeği nesneleştirdiği ve insanın sadece ekonomi için üretim yapması gereken bir makine anatomisinde düşünüldüğü bu tarihsel evrede temel gelir bir sosyal politika uygulaması olarak bireyin güçlendirilmesinde yararlı bir işlev görebilir. Temel gelirin finansmanının karşılanmasında ülkelere uluslararası küresel sıcak sermaye giriş çıkışlarından alınacak bir Tobin vergisi uygulaması da mali katkı sağlayabilir.⁸

Temel gelirin işleminin bireylere yeterli bir yaşam sağlayabilecek oranda olması anlamında “temel” ve herkese verilmesi anlamında “evrensel” olması; çalışmak başlı başına tikel bir amaç mıdır yoksa çalışma, çalışma dışı yaşam aktiviteleriyle birlikte düşünülmesi gereken daha tümel bir olgu mudur sorusuna da anlamlı bir yanıt verilebilmesi konusunda yardımcı bir kuram ve uygulama yararlılığı sağlar. Günümüzde Keynes’in “kumarhane kapitalizmi” olarak nitelendirdiği ekonomik konumda; çalışmanın değersizleşmesiyle birlikte bireylerin “yapabilirliklerini” yitirmeleri, yoksulların yoksulluklarından yerel, dinsel, etnik dayanışma ağları içine girerek çıkmaya çalıştıkları bir gelişmeyi doğurmuştur. Türkiye’de de 1980 yılından sonraki ekonomik yeniden yapılanma sürecinde gelir dağılımının fazlaca bozulmuş olması, yeni yoksulluğu beslemiş ve yeni yoksulluğun sınıf-altı olgusuyla iç içe geçmiş biçimlerini özellikle kentsel alanlarda canlandırmıştır. Bilindiği gibi yeni yoksulluk kavramı yoksulluğun yapılaşmasını anlatır. Özellikle gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler ölçütüne uygun olarak klasik kuzey- güney ülkeleri ayırımına koşut biçimde güney ülkelerinin ortadan kaldırılamayan yoksulluğunu tanımlar. Bu anlamda bir yeniden dağıtım politikası olarak temel gelirin gelir dağılımı dengesizliğini giderici yönü önemlilik arz eder. Yeni yoksulluğa karşı bir sosyal politika önlemi olarak temel geliri, toplumu oluşturan yurttaşlık olgusuna bağlı ve bizatihi yurttaşlığı herhangi bir başka nedene gereksinmeden tanımlayabilen bir kavram olarak ele almak, temel gelirin birey özgürlüğü kavramına yaptığı atıfla uyumlu olacaktır.

Temel gelir uygulamasının savunulması, temel gelirin tam istihdam politikalarına uygun olarak bireylere iş sağlamanın bir alternatifi olarak düşünüldüğü anlamına gelmemelidir. Bilindiği gibi sosyal politika tek boyutlu değil çok boyutludur. Ekonomide bireylere iş olanakları sağlayarak istihdam yaratma çabasının yanı sıra temel gelir de uygulanabilir. Temel geliri yurttaşların eşitliğini sağlayan sosyal bir hak, devlet, toplum ve

⁸ Küreselleşme ve Tobin Vergisi konusunda değerli bir çalışma için bakınız: Erdoğan, Seyhan (2001) Küresel Mali Reform ve Tobin Vergisi, Mülkiye Dergisi, Temmuz- Ağustos, Cilt: XXV, Sayı: 229, 131-162.

yurttaş ilişkiselliğinde yararlanabilecekleri bir sosyal politika uygulaması olarak değerlendirmek anlamlı olacaktır. Hiç kimsenin iradi olarak, öznel nedenler dışında, yoksulluğu tercih etmeyeceği genel bir kanı olduğuna göre, geçim olanaklarını arttırıcı bir gelir transferi çalışma ilişkileri ve çalışma alanı dışındaki gündelik yaşam pratikleri arasında bireylerin denge kurmalarına yardımcı olabilecektir. Temel gelirin uygulanması, insanların belirli bir oranını işgücü piyasasının dışına yöneltmek gibi bir risk içerse de yapısallaşan yoksulluk karşısında sadece katı, mekanik ve panoptik iş disiplini ilkeleriyle bütüncül bir çalışma bürokrasisine bağımlılaştırılan ya da yeni yoksulluğa mahkum edilen kitlelerin günümüzde var olan dezavantajlı konumları, temel geliri haklılaştırır. Bu anlamda temel gelir yurttaşlığın üzerinde yükseltilebileceği bir toplumsal tabandır. Devlet- yurttaş ilişkisinde sürekli vergilendirilen bireylere kendi sorumluluklarında olmadığı halde ve çalışmak istemelerine karşın, herhangi bir biçimde iş bulamadıkları yapısal işsizlik ve yeni yoksulluk koşullarında devletin bir tersine vergi uygulaması olarak gelir aktarımı rasyonel bir içeriğe sahip olmaktadır.

Kaynakça

- Anderson, Benedict (2007) **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması** (Çeviren: İskender Savaşır), İstanbul: Metis Yayınları.
- Andersen, Esping (2008) *Altın Çağ Sonrası? Küresel Bir Ekonomide Refah Devleti İkilemleri, Sosyal Politika Yazıları*, (Editörler: Ayşe Buğra Buğra ve Çağlar Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları, 55–100.
- Andersen, Esping (2008) *Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri, Sosyal Politika Yazıları*, (Editörler: Ayşe Buğra Buğra ve Çağlar Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları, 33–54.
- Arendt, Hannah (1994) **İnsanlık Durumu** (Çeviren: Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atkinson, Antony Barnes (1995) **Public Economics in Action**, New York: Oxford University Press.
- Balcı, Şebnem Gökçeoğlu (2007) **Tutunamayanlar ve Hukuk**, Ankara: Dost Kitapevi.
- Bauman, Zygmunt (2001) **Parçalanmış Hayat** (Çeviren: İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bentham, Jeremy (1995) **The Panopticon Writings** (ed: M. Bozovic, London: Verso.
- Benassi, David ve Mingione, Enzo (2007) *İtalyan Refah Sisteminde Sosyal İçerme Amaçlı Asgari Gelir Desteğini Denemek, Vatandaşlık Gelirine Doğru*, (Editörler: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bogdanor, Vernon (2003) **Siyaset Bilimi Ansiklopedisi** (Çevirenler: Bülent Peker, Erhan Yükselci ve Sema Yükselci), Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Boratav, Korkut (1969) **100 Soruda Gelir Dağılımı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bucholz, Todd G (2005) **Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler: Modern Ekonomik Düşünceye Giriş**, Ankara: Adres Yayınları.
- Buğra, Ayşe ve Sınmazdemir Tolga N. (2005) **Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu.

- Bryan, James B. (2005) *Have the 1996 Welfare Reforms and Expansion of the Earned Income Tax Credit Eliminated the Need for a Basic Income Guarantee in the US.*, **Review of Social Economy**, Vol. 63, No. 4, 595–611.
- Callinicos, Alex (2001) **Postmodernizme Hayır: Marksist Bir Eleştiri** (Çeviren: Şebnem Pala), Ankara: Ayraç Yayınları.
- Cantillon, Bea, Marx, Ive ve Van Den Bosch, Karel (2007) *Eşitlikçilik Bilmecesi: İstihdam, Ücret Eşitsizliği, Sosyal Harcamalar ve Yoksulluk Arasındaki İlişkiler*, **Vatandaşlık Gelirine Doğru**, (Editörler: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları, 63–84.
- Chambers, Lain (2005) **Göç, Kültür, Kimlik** (Çevirenler: İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Chossodovsky, Michel (1999) **Yoksulluğun Küreselleşmesi** (Çeviren: Neşenur Domaniç), İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- Cunliffe, John ve Erreygers, Guido (2003) *'Basic Income?', Basic Capital!* Origins And Issues of a Debate, **The Journal of Political Philosophy**, Vol. 11, No. 1, 89–110.
- Dhaliwal, Dan S., Erickson, Merle M. ve Zhin Li, Oliver (2005) *Shareholder Income Taxes and the Relation Between Earnings and Returns*, **Contemporary Accounting Research**, Vol. 22, No. 3, 587–616.
- Donselaar, Gijs Van (1998) *The Freedom- Based Account of Solidarity and Basic Income*, **Ethical Theory and Moral Practice**, 1: 313–333.
- Doris, Schroeder (2001) *Wickedness, Idleness and Basic Income*, **Res Publica**, 7, 1–12.
- Durkheim, Emile (2006) **Toplumsal İşbölümü** (Çeviren: Özer Ozankaya), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Engels, Friedrich (2009) **Devletin, Ailenin ve Özel Mülkiyetin Kökeni**, Ankara: Artel Yayınları.
- Erdoğan, Seyhan (2001) *Küresel Mali Reform ve Tobin Vergisi*, **Mülkiye Dergisi**, Temmuz-Ağustos, Cilt: 25, Sayı: 229, 131–162.
- Ferrera, Maurizio (2008) *Sosyal Avrupa'da Güney Avrupa Refah Modeli*, **Sosyal Politika Yazıları**, (Editörler: Ayşe, Buğra ve Çağlar, Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları, 195–229.
- Fromm, Erich (?) **İtaatsizlik Üzerine Denemeler** (Çeviren: Ayşe Sayın), İstanbul: Mert Yayıncılık.
- Gorz, Andre (1995) **İktisadi Aklın Eleştirisi** (Çeviren: Işık Ergüden) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gorz, Andre (2001) **Yaşadığımız Sefalet** (Çeviren: Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gottschalk, Peter (1997) *Inequality, Income Growth, and Mobility: The Basic Facts*, **The Journal of Economic Perspectives**, Vol. 11, No. 2, 21–40.
- Göze, Ayferi (1976) **Sosyal Devlet Sistemi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası.
- Groot, Loek F. M. (1997) *An Alternative Route to a Basic Income: The Transition from Conditional to Unconditional Social Security*, **De Economist**, Vol. 145, No. 2, 203–227.
- Groot, Loek F. M. (2002) *The Compensatory Justice and Basic Income*, **Journal of Social Philosophy**, Vol. 33 No. 1, 144–161.

- Habermas, Jürgen (1996) *Modernity: An Unfinished Project*, **Habermas and The Unfinished Project of Modernity: Critical Essays on the Philosophical Discourse of Modernity**, (Editörler: Şeyla Benhabib ve Maurizio Passerin), Cambridge: Polity Press, 38–59.
- Habermas, Jürgen (2002) **Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü** (Çeviren:), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hayek, Friedrich August Von (1995) **Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük, Sosyal Adalet Serabı** (Çeviren: Mustafa Erdoğan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hayek, Friedrich August Von (1999) **Kölelik Yolu** (Çeviren: Turhan Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan), Ankara: Liberte Yayınları.
- Hobbes, Thomas (2010) **Leviathan** (Çeviren: Semih Lim), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Horkheimer, Max (1998) **Akıl Tutulması** (Çeviren: Orhan Koçak), İstanbul: Metis Yayınları.
- Howard, Michael W. (2005), *Basic Income, Liberal Neutrality, Socialism and Work*, **Review of Social Economy**, Vol. 63, No. 4, 613–631.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi [<http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html>], (15.02.2012).
- Janoski, Thomas (1998) **Citizenship and Civil Society**, New York: Cambridge University Press.
- Kleinman, Mark (2008) *Kriz Mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim*, **Sosyal Politika Yazıları**, (Editörler: Ayşe, Buğra ve Çağlar Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları, 159–193.
- Lewis, Michael, Pressman, Steven ve Widerquist, Karl (2005) *The Basic Income Guarantee and Social Economics*, **Review of Social Economy**, Vol. 63, No. 4, 587–593.
- Lucarelli, Stefano ve Fumagalli, Andrea (2008) *Basic Income and Productivity in Cognitive Capitalism*, **Review of Social Economy**, Vol. 66, No. 1, 14–37.
- Marcuse, Herbert (1968) **Sovyet Marksizmi** (Çeviren: Seçkin Çağan), İstanbul: May Yayınları.
- Marshall, T. H ve Bottomore, Tom B. (2006) *Kırk Yıl Sonra Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar** (Çeviren: Ayhan Kaya), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- McKie, Linda, Gregory Susan ve Bowlby, Sophia (2002) *Shadow Times: The Temporal and Spatial Frameworks and Experiences of Caring and Working*, **Sociology**; Vol. 36, No. 4 897–924.
- Mills, John Stuart (2000) **Özgürlük Üstüne** (Çeviren: Alime Ertan), İstanbul: Belge Yayınları Düşünce Dizisi.
- Negri, Antonio ve Hardt, Michael (2000) **İmparatorluk** (Çeviren: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özşuca, Şerife (2003) **Esneklik ve Güvenlik İkileminde Türkiye Emek Piyasası**, Ankara: İmaj Yayıncılık.

- Pateman, Carole (2004) *Democratizing Citizenship: Some Advantages of a Basic Income*, **Politics Society**, Vol. 32, No. 1, 89–105.
- Raventos, Daniel (2007) *İspanya Krallığı'nda Temel Gelirin Aşamalı Kabulü ve Bu Önerinin Cumhuriyetçi Gerekçeleri*, **Vatandaşlık Gelirine Doğru**, (Editörler: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rawls, John (2007a) **Siyasal Liberalizm** (Çeviren: Mehmet Fevzi Bilgin), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rawls, John (2007b) **Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması** (Çeviren: Gül Evrim), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ritzel, George (2000) **Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek** (Çeviren: Şen Süer Kaya), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rosanvallon, Pierre (2004) **Refah Devletinin Krizi** (Çeviren: Burcu Şahinli), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sarıbay, Ali, Yaşar (1996) **Siyasal Sosyoloji**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını.
- Schroeder, Doris (2001) *Wickedness, Idleness and Basic Income*, **Res Publica**, Vol. 7, No. 1, 1–12.
- Standing, Guy (1999) **Global Labour Flexibility: Seeking Distributive Justice**, London: MacMillan Press.
- Standing, Guy (2007) *Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi*, **Vatandaşlık Gelirine Doğru**, (Editörler: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları, 17–36.
- Standing, Guy, (2008) *Sosyal Güvenlik Ağları Çılgınlığı: Temel Gelir Doğu Avrupa'da Neden Gereklidir?*, **Sosyal Politika Yazıları**, (Editörler Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları, 333-373.
- Şaylan, Gencay (2002) **Postmodernizm**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Şaylan, Gencay (2003) **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Talas, Cahit (1976) **Sosyal Ekonomi**, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Van Der Veen, Robert J. (1997) *Debate: Real Freedom and Basic Income Comment on Brian Berry*, **The Journal of Political Philosophy**: Vol. 5, No. 3, 274–286.
- Van Parijs, Philippe (1991) *Why Surfers Should be Fed: The Liberal Case for an Unconditional Basic Income*, **Philosophy and Public Affairs**, Vol. 20, No. 2, 101–131.
- Van Parijs, Philippe (1992) *Basic Income Capitalism*, **Ethics**, Vol. 102, No. 3, 465–484.
- Van Parijs, Philippe (1997) *Reciprocity and the Justification of an Unconditional Basic Income: Reply to Stuard White*, **Political Studies**, Vol. 45, No. 2, 327–330.
- White, Stuart (1997) *Liberal Equality, Exploitation, and the Case for an Unconditional Basic Income*, **Political Studies**, Vol. 45, No. 2, 312–326.
- Wright, Erik Olin (2004) *Basic Income, Stakeholder Grants and Class Analysis*, **Politics Society**, Vol. 32, No. 1, 79–87.

Zelleke, Almaz (2005) *Basic Income in the United States: Redefining Citizenship in the Liberal State*, **Review of Social Economy**, Vol. 63, No. 4, 633–648.

Zelleke, Almaz (2005) *Distributive Justice And The Argument for an Unconditional Basic Income*, **The Journal of Socio-Economics**, Vol. 34, No. 1, 3–15.